

Якщо конкурентний статус міцний і привабливість СЗГ є великою, то перед менеджерами постає питання: збільшувати капіталовкладення чи ні? Проте досвід показує, що міцність позицій підприємства не завжди є гарантією одержання ефекту від капіталовкладень. Іноді додаткові вкладення можуть знизити рентабельність кінцевої продукції. Якщо привабливість зони невелика, а позиція підприємства серед конкурентів міцна, то це ще не означає, що капіталовкладення не потрібні.

У разі слабого конкурентного статусу і привабливості зони господарювання стратегія найчастіше націлена на зміцнення своїх позицій. Якщо зона неприваблива і при слабкому конкурентному статусі фірми зовсім не виходить з СЗГ, оскільки досвід показує, що можливі кардинальні зміни. Це дозволяє обґрунтувати стратегію інвестиційної діяльності автобудівного підприємства.

УДК 338

ІНВЕСТИВАННЯ ОСВІТИ ЧЕРЕЗ ПРОМИСЛОВО-ФІНАНСОВІ ГРУПИ ЯК ЗАСІБ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ

© Мороз А.С., 2000

ДУ «Львівська політехніка»

Розглядаються питання впливу фінансових відносин між ПФГ та освітніми закладами на регулювання економіки.

This article is devoted to problem of finance education from financial-industry group.

Регулювання економіки полягає у використанні ринкових механізмів для досягнення потрібних суспільству результатів. Зокрема, при перебудові фінансових відносин виникає потреба у пошуку нових схем ресурсного забезпечення сфери нематеріального виробництва, до якої також належить освітня галузь. Віддавна відома форма забезпечення закладів освіти необхідними фінансовими та матеріально-технічними ресурсами через підприємства. Проте промислово-фінансові групи (ПФГ) з'явилися в Україні нещодавно, а тому проблема використання традиційно відомих механізмів взаємодії двох сфер (виробничої та освітньої) вимагає переосмислення та адаптації до ринкових, сучасних умов, до вимог не тільки державного стандарту освіти, але й приватного чи акціонерного власника.

Фінансування закладів освіти слід розглядати як інвестиційний процес, оскільки освіта виступає проміжною ланкою між наукою та виробництвом і являє собою високопродуктивну галузь, яка створює людський капітал як частину сукупного капіталу суспільства. Необхідно також розуміти, що фінансування освіти – це одночасне вкладання коштів як у професійну підготовку майбутніх фахівців, так і в наукові дослідження, результати яких потрібні замовнику і виконавцю рівною мірою. Замовник може отримати нову продукцію, нову технологію. Виконавець отримує нову теоретичну базу для

навчання, полігон для тренування нових фахівців. Суспільство отримує через замовника та виконавця науково-навчального завдання нові цінності, що збагачують як конкретну країну, так і світову науку та практику.

Освіта, будучи проміжною ланкою між наукою та виробництвом, являє собою високопродуктивну галузь нематеріального виробництва, яка створює людський капітал як частину сукупного капіталу суспільства. Останній є першопричиною та невичерпним джерелом суспільно-економічного прогресу. Тому фінансування закладів освіти слід розглядати як інвестиційний процес, кінцевою метою якого виступає приріст людського капіталу і досягнення економічного ефекту від даного приросту.

Кошти, що спрямовуються на потреби закладів освіти, є по суті інвестиціями, частиною попередньо створеної суспільної вартості, яка акумулюється через механізм оподаткування в бюджетах всіх рівнів, на рахунках підприємств та у вигляді доходів населення.

Загальний підхід до фінансування освіти як інвестицій у людський капітал повинен передбачати зіставлення здійснених витрат з отриманими результатами. Необхідне застосування не різноманітних методів розподілу фінансових ресурсів, а обґрунтування та аналіз конкретного інвестиційного проекту. За умов обґрунтованості здійснення та дієвого механізму контролю інвестиції в освіту можуть бути високоефективними.

В умовах реформування економіки України, переведення її на ринкові принципи господарювання, надзвичайно гостро стоїть питання про органічне поєднання ринкового саморегулювання при наданні освітянських послуг, з погляду як кількісного, так і якісного їх аспекту, з державним індикативним управлінням освітою. Це потребує запровадження змішаного фінансування закладів освіти, коли кошти, що свідомо спрямовуються на освіту зацікавленими суб'єктами (державою, муніципалітетами, фінансово-промисловими групами, окремими підприємствами та організаціями, сімейними господарствами), пропорційні до їхніх майбутніх вигод від приросту людського капіталу.

Аналіз тенденцій розвитку освіти за кордоном засвідчує наявність таких основних напрямків цього процесу:

- виникають нові форми фінансування закладів освіти та наукових досліджень, що проводяться на їх базі;
- розширюються промислово-університетські зв'язки у сфері наукової діяльності та підготовки наукових кадрів;
- зростає частка прикладних досліджень, що проводяться працівниками та студентами закладів освіти, посилюється їх соціально-економічна орієнтація;
- ставиться завдання модернізації вузівських лабораторій, оснащення їх сучасним науковим та учбовим обладнанням з метою зміцнення бази фундаментальних досліджень;
- розробляються нові урядові програми стимулювання промислових досліджень в закладах освіти та підвищення на їх основі конкурентоспроможності національної промисловості;
- пріоритетними напрямками розвитку науки і техніки із залученням потенціалу, насамперед, вищої школи, виступають наукоємні дослідження в галузі біотехнології, інформаційної техніки і технології, матеріалознавства, охорони довкілля, вивчення питань соціальної політики, зокрема проблем зайнятості.

Світова практика показує, що безпосередньо процес фінансування закладів освіти може здійснюватися за допомогою різноманітних механізмів, кожен з яких характеризується певним рівнем централізації. Найбільш поширеними механізмами виступають, з одного боку, винятково державне утримання закладів освіти (застосовувалося в системі радянської освіти), а з іншого, – встановлення безпосередньої плати за навчання (притаманне в загальних рисах західній системі освіти). Дуже поширеною є практика кредитування населення з метою отримання освіти (Франція, Великобританія, Швеція). Водночас досвід переважної більшості країн світу вказує на необхідність участі держави у частковому фінансуванні закладів освіти, в тому числі приватних.

Стан речей, що склався в освітній галузі України, актуалізує проблему розширення джерел фінансування освіти. Нині кошти до закладів освіти надходять переважно з бюджету і частково від промислових підприємств, недержавних організацій (спонсорів), а також від населення. Загалом на сучасному етапі заклади освіти в Україні можуть використовувати такі джерела фінансування:

- 1) фінансування з державного та місцевих бюджетів;
- 2) плата за навчання в межах ліцензованого обсягу;
- 3) плата за навчальні послуги у сфері довузівської підготовки;
- 4) плата за наукову роботу на госпдоговірних засадах;
- 5) плата за післядипломну освіту, зокрема за перепідготовку та підвищення кваліфікації;
- 6) надходження за продаж на ринку власних розробок, реалізації ліцензій тощо;
- 7) плата за надання консалтингових та управлінських послуг;
- 8) кошти від спонсорської допомоги підприємств та організацій;
- 9) кошти від реалізації продукції власного виробництва;
- 10) кошти від оренди вільних приміщень, обладнання, транспортних засобів тощо;
- 11) кошти від комерційної діяльності;
- 12) кошти від надання комунальних послуг, зокрема ремонтних;
- 13) надходження від використання ринкового потенціалу інфраструктури (гуртожитки, заклади громадського харчування, спорткомплекси, видавництва, бібліотеки, медичні установи);
- 14) надходження від заснованих підприємств;
- 15) отримання зарубіжних грантів;
- 16) залучення кредитних ресурсів;
- 17) використання податкових пільг.

Незважаючи на певні зрушення, найбільшу вагу в структурі фінансування державних закладів освіти займає бюджетне фінансування. З огляду на постійні проблеми з наповненням державного бюджету перманентного характеру набула ситуація постійної нестачі коштів у системі освіти України.

Крім того, існуюча модель постатейного планування і фінансування діяльності освітніх закладів суперечить засадам ринкової економіки і потребам часу. Це, зокрема, виражається:

- у сковуванні ініціативи закладів освіти в маневруванні виділеними з бюджету та заробленими фінансовими ресурсами;

- у стримуванні розвитку матеріально-технічної бази, підвищення якості підготовки учнів та студентів;
- в орієнтації при прийомі на навчання на величину доведеного міністерством контингенту студентів, тобто відсутності права скорочувати випуск через зниження прийому чи збільшення відсіву.

Все це зумовлює необхідність реформування освіти України, насамперед створення нового механізму господарювання. Першочерговими заходами є визначення раціонального обсягу та варіанта розподілу ресурсів, що викликає необхідність удосконалення методів, розробки науково обґрунтованих нормативів та процедур здійснення витрат на освіту.

У вищих закладах освіти України зосереджений значний науковий потенціал, здатний виконувати найскладніші завдання у сфері фундаментальної науки та прикладних досліджень. Складовими цього потенціалу є наукові школи, які сформувалися у ВЗО.

Наука є невід'ємним компонентом навчального процесу у ВЗО і покликана залучати студентів до наукової роботи і прищеплювати їм уміння оволодівати методами дослідження. Широке розгортання науково-дослідної роботи у ВЗО, поряд із суто науковими результатами, забезпечує постійне підвищення кваліфікації викладачів, подальше удосконалення навчального процесу, покращання підготовки спеціалістів та науково-педагогічних працівників.

Без активної участі студентів у важливих наукових дослідженнях, без органічного поєднання навчального та наукового процесів у закладах освіти, насамперед вищих, неможливо розвинути творчі здібності студентів та прищепити їм якості, що характеризують спеціаліста широкого профілю (вміння формулювати нові проблеми та знаходити шляхи їх розв'язання, прагнення до самоосвіти та самовдосконалення, дух новаторства тощо). Отже, підвищення ефективності науково-дослідних робіт, залучення до їх виконання студентів поліпшує і якість підготовки спеціалістів вищої кваліфікації.

Активна участь викладачів у наукових дослідженнях – це важливий засіб підвищення їх кваліфікації, підготовки ВЗО до відкриття нових спеціальностей, складання навчальних програм, підручників та посібників з нових спеціальностей та курсів.

Водночас, розвиваючи науку, заклади освіти, поряд із основною функцією підготовки спеціалістів, набувають нової функції виробництва наукової інформації та дослідних зразків найбільш складної техніки та технології. Наявність у ВЗО кафедр та спеціальностей різних профілей та напрямків створює можливість проведення комплексних досліджень.

Так, у Великобританії університети та коледжі вищої освіти становлять основний науковий потенціал держави. Науково-дослідна робота проводиться за рахунок державного фінансування, Європейських програм і різних фондів, а також на замовлення промисловості та приватних фірм. Майже усі державні університети та коледжі утримуються за рахунок фінансування від промисловості та з прямих урядових джерел. У Швеції лише незначна частина коштів виділяється на освіту приватними компаніями, але це робиться головним чином на цільовій основі.

Затрати на науково-дослідницькі роботи у закладах освіти є меншими, ніж в інших наукових закладах, оскільки більшість професорсько-викладацького складу займається

наукою у другій половині робочого дня, що певною мірою економить кошти на наукові дослідження.

Доходи від наукової діяльності у ВЗО за часів СРСР істотно доповнювали бюджетне фінансування і використовувались не тільки на конкретне дослідження, зокрема оплату праці його виконавців, а й для розвитку ВЗО загалом. Зокрема такі доходи використовувались на придбання обладнання, інструментів, приладів для кафедр та лабораторій, на будівництво об'єктів для розвитку науки та здійснення соціальних заходів.

Саме флагмани національної індустрії, що, як правило, є головними підприємствами ПФГ, найбільше зацікавлені у високій якості професійної підготовки майбутніх працівників, оскільки саме вони є замовниками науково-дослідних робіт і основними "споживачами" випускників закладів освіти. Переважно, такі підприємства найактивніше переходять на новий технологічний рівень виробництва і управління, мають достатні фінансові ресурси. Крім того, співпраця з освітніми установами потенційно може бути підтримана іншими учасниками ПФГ, зокрема банками та фінансовими установами.

Перспективним напрямком співпраці освіти та промисловості у сфері підготовки нових кадрів, на нашу думку, може стати попередній (за 1 – 3 роки до закінчення закладу освіти) розподіл молодих спеціалістів. Така форма інтеграції надає можливість закладам освіти встановлювати прямі контакти з підприємствами з питань підготовки спеціалістів на заключному етапі їх навчання.

Важливим питанням в галузі розвитку наукової роботи в закладах освіти та забезпечення їх тісної співпраці з підприємствами в складі ПФГ є оптимізація термінів спільної діяльності та строків госпдоговорів. Практика свідчить, що замовники, як правило, прагнуть до встановлення невеликих строків дії госпдоговорів – не більше ніж один рік. Водночас глибоке наукове дослідження вимагає тривалішого часу. Щорічне поновлення договору не зовсім виправдане, оскільки все одно виникають перерви у фінансуванні та знижується ефективність роботи. За цих умов саме співпраця з підприємствами у складі ПФГ з їх могутньою фінансовою базою дозволяє досягнути найбільш раціональних термінів дії госпдоговорів, що укладаються закладами освіти.

Одним із заходів адаптації вузівської науки до ринкових умов, що забезпечує тісну співпрацю ВЗО з промисловими підприємствами у складі промислово-фінансових груп, є створення наукових фірм. Такі фірми можуть функціонувати у складі вищих закладів освіти, мати певні права, що дають їм змогу самостійно виступати як суб'єкт ринкових відносин (можливо, з правом юридичної особи та власним розрахунковим рахунком). Розмір та внутрішня організація наукових фірм має диктуватися специфікою вирішуваних завдань, потребами промислових підприємств ПФГ та умовами співпраці з ними. Фірми повинні функціонувати на основі сумісництва професорсько-викладацького складу, що органічно поєднуватиме науково-дослідницьку роботу з навчанням та вихованням спеціалістів.

Відносини між вузом і створюваною в його стінах фірмою повинні мати носити взаємовигідний, партнерський характер і регламентуватися статутними документами фірми, а також договорами. Наукова фірма повинна оплачувати ВЗО користування приміщеннями та обладнанням, а також брати участь у витратах ВЗО на соціальні потреби персоналу.

Фірмова організація співпраці наукового потенціалу ВЗО з промисловими підприємствами у складі ПФГ вимагає створити систему гарантій якості виконуваних робіт. Наукова фірма, за умови авторського контролю при впровадженні або участі в ньому, повинна гарантувати певний результат своєї роботи. Крім того, доцільним видається встановлення таких методів розрахунку з науковою фірмою чи ВЗО, які б враховували величину фактично одержаного економічного ефекту від впровадження наукових розробок.

Слід зазначити, що під час співпраці з підприємствами-учасниками ПФГ для закладів освіти особливе місце в їх науково-виробничій діяльності має займати виробництво дрібносерійної та малотоннажної наукоємної продукції, виготовлення унікальних та дослідних зразків, експериментального обладнання. Це, по-перше, найбільшою мірою враховує специфіку наукового та виробничого потенціалу закладів освіти, а з іншого – сприятиме зменшенню витрат учасників ФПГ при виготовленні одиничних та нестандартних видів продукції через ліквідацію неспецифічного для даної ПФГ виробництва на користь основних видів продукції. Заклади освіти є чи не найбільш пристосованими до дрібносерійного виробництва, що зумовлюється наявністю значного наукового добутку з комплексних пріоритетних технологій, можливістю кадрового супроводження розробок, високою мобільністю порівняно з галуззю науки, здатністю ефективно використовувати обмежені ресурси.

Важлива роль співпраці з промисловими підприємствами, що входять до складу ПФГ, полягає і в тому, що наукове обладнання може бути придбане не лише після закінчення наукової роботи чи прикладного проекту, але й у процесі виконання самих наукових досліджень за допомогою ПФГ і залишитися у постійному користуванні в закладах освіти.

Ще один тип інтеграції освіти з виробництвом може бути представлений професійно-виробничим об'єднанням. Об'єднання може створюватись навколо великої ПФГ, що має, як правило, вузьку спеціалізацію, і включати, крім базового підприємства, вищий заклад освіти, інститути, технікуми, профтехучилища. Метою створення такого потужного комплексу має стати управління процесом підготовки кадрів з урахуванням перспектив розвитку базового підприємства та ПФГ загалом.

Потенційні можливості комплексу є значними, оскільки в ньому погоджуються інтереси науки, виробництва та освіти.

УДК 338.94

ЗАСТОСУВАННЯ ДЕПОЗИТАРНИХ РОЗПИСОК У СИСТЕМІ ІНОЗЕМНОГО ІНВЕСТУВАННЯ

© **Тарновецька О.С., 2000**
ДУ «Львівська політехніка»

Стаття містить роз'яснення щодо ефективного використання депозитарних розписок в системі іноземного інвестування; наведена схема виходу